

תרצה יהודה – מפקחת הוראת עברית

הרב יעקב אלבירט – מפקח כולל

וישב שנת ה'תשע"ט עלון 21

”וַיִּקְרָאוּ בַסֵּפֶר וַיְבִינּוּ בַמִּקְרָא” (נחמיה ח: ח)

הגייה נכונה והסבר לפרשה ולמפרשיה

שם הפועל – צורת המקור

שם הפועל (צורת המקור) מהווה חלק מנטיית הפועל. שם הפועל הוא מעין צורת יסוד של הפועל והוא נטול זמן וגוף. ברוב הבניינים ישנן שתי צורות מקור: מקור נטוי ומקור מוחלט.

המקור הנטוי (הקרוי גם "שם הפועל") נקרא כך מכיוון שניתן להוסיף לו את אותיות השימוש בכל"ם. המקור הנטוי נפוץ מאוד במקרא, הן בבידוד והן בצירוף כל אחת מאותיות בכל"ם (כְּשָׁמַר, מְשָׁמַר, בְּשָׁמַר, לְשָׁמַר). בתקופת התנאים נפוצה צורת המקור אך ורק בצירוף לי השימוש (לְשָׁמַר).

המקור המוחלט, לעומת זאת, אינו נוטה בשום צורה ואינו מופיע בצירוף אותיות שימוש. הוא נוסף בדרך כלל לצורך הדגשה, למשל שָׁמַר תְּשָׁמַר, אך גם במשמעות של שם פועל.

מקור מוחלט משמש להדגשה

גָּנַב גָּנַבְתִּי (מ, טו)

טָרַף טָרַף יוֹסֵף (לז, לג)

הַמְּלֶכֶת תְּמַלְכֵנּוּ אִם-מִשְׂוֹל תִּמְשָׁל בָּנֵינוּ (לז, לח)

מקור מוחלט במשמעות של שם פועל

וַיֹּסְפוּ עוֹד שָׁנָא אִתּוֹ (ח, לז)

מקור נטוי במשמעות של שם פועל

וְלֹא יִכְלוּ הַבָּרוּ (לדבר איתו) לְשָׁלֵם (לז, ד)

מקור נטוי בתוספת כי במשמעות של "כאשר"

וַיְהִי אֲכִיב יָדוֹ | כְּמֵשִׁיב יָדוֹ | וַיְהִי כְּשִׁמְעוּ | וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ - בדרך כלל מנוקדת בשווא
וַיְהִי כְּרֵאוֹתָהּ - לפני אות שוואית תנוקד בחיריק
וַיְהִי כְּהַרְיבֵי הַקּוֹלִי - לפני חטף תנוקד בתנועת החטף.

וַיְהִי | כְּמֵשִׁיב יָדוֹ | וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ ... (לח, כד)

וברש"י: ... ולשון פְּמִשְׁלֵשׁ חֲדָשִׁים פְּהִשְׁפִּלֵשׁ הַחֲדָשִׁים, פָּמוּ וּמְפִלֵחַ מְנוֹת (אסתר ט'), מְפִלֵחַ
יָדָם (ישעיהו י"א), וְכֵן פְּהִיגָם אֲנִקְלוֹס פְּתִלְתוֹת יִרְחִיחַ.
כלומר רש"י מלמדנו שהמילה יִמְשְׁלֵשִׁי היא מקור נטוי ולא שם מספר.

השורש נכ"ר – מגזרת חפ"נ

שורשים שבהם פה"פ היא נו"ן שייכים לגזרה הנקראת גזרת חסרי פ"נ, או בקיצור חפ"נ.

התופעה שבה הנו"ן נעלמת ובמקומה בא דגש באות שאחריה נקראת הידמות.
הדגש שבא באות אחרי הנו"ן הוא דגש חזק (דגש משלים).

הַכֶּר־נָא (ל"ז, ל"ב) | וַיִּכְרְהָ (ל"ז, ל"ג)

השורש מצ"א מגזרת נחי ל"א

הוא מוֹצֵאת (לח, כד) – בנין הופעל.

הא"ע מפרש: "היה לאוי להיות כמו "מוֹדַעַת זֹאת" (ישעיהו יב, ה), לולי העלם האל"ף
כמִשְׁפָּטָה". כלומר, כיוון שלה"פ אי נחה האות שלפניה מנוקדת בתנועה גדולה –
צירה. לפני אי נחה לא תבוא תנועה קטנה.

ה"א השאלה

ה"א השאלה מנוקדת בד"כ בחטף פתח והאות שאחריה אינה מודגשת.
לפני אות שוואית מנוקדת הה"א בפתח והאות שאחריה אינה מודגשת.

הַבּוֹא נָבֹא אֲנִי וְאֹמַר וְאֹזִיף לְהַשְׁתַּזוּזוֹת לְךָ אֶרְצָה ?

הַלּוֹא אֹזִיף רַעִים בְּשִׁכְּם ?

הַמֶּלֶךְ תִּמְכַּר עָלֵינוּ ?

הַבְּרָכָה אֲנוֹת הוּא-לְךָ אָבִי ?

אך בדוגמה שלפנינו מפרשתנו, הי השאלה מנוקדת בפתח ויש דגש אחריה:

הַכְּתָנֶת בְּנֶךָ הוּא ?

יש במקרא עוד מקרים כאלה. לדוגמה:

הַלְּבָן בַּמָּאָה שָׁנָה יוֹלֵד ? הַכְּצַעֲקֶתָהּ ?

הספר "לשון-חיים" מסביר זאת בהסתמך על דברי הגר"א בספרו דקדוק ופירוש על התורה - "דהאות שאחר ה' הידיעה נדגשת, ולפעמים אחר ה' השאלה, במקום שאין יכולין לטעות שהיא ה' הידיעה".

סמיכות

יְכַתְּנִי או יְכַתְּנִי

"וַיִּקְחוּ אֶת-כְּתָנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁוֹטוּ שְׁעִיר עֲזִים וַיִּטְבְּלוּ אֶת-הַכְּתָנֶת בָּרָם" (לז, לא)

רש"י כותב: הכְּתָנֶת - זָה שָׂמָה, וְכִשְׁהִיא לְדוּקָה לְתַצֵּה אַחֲרָת, כְּגוֹן כְּתָנֶת יוֹסֵף, כְּתָנֶת פָּסִיס, כְּתָנֶת צֶל, נְקוּד כְּתָנֶת.

כלומר, ניקוד המילה בסמיכות (בלשון רש"י: כשהיא דבוקה לתיבה אחרת), משתנה מיְכַתְּנִי ליְכַתְּנִי.

צירוף סמיכות הוא צירוף של שתי מילים סמוכות זו לזו, שיוצרות יחד יחידה לשונית אחת. המילה הראשונה מביניהן נקראת נסמך, והשנייה סומך. כשמילה באה כנסמך בצירוף סמיכות, יש לרוב שינוי בצורתה ובאופן הגייתה.

מקור השם – "בית סוהר"

"וַיִּקְוֹז אֲדֹנָי יוֹסֵף אוֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אֶל-בֵּית הַסֹּהַר מִקֹּום אֲשֶׁר-אֲסוּרֵי [אֲסִירֵי] הַמֶּלֶךְ אֲסוּרִים וַיְהִי-שֵׁם בְּבֵית הַסֹּהַר" (לט, כ).

ה"אבן עזרא" מפרש שמקור השם מהשפה המצרית. הוא מביא ראיה מאריכות לשון התורה – "בית הסוהר מקום אשר אֲסִירֵי הַמֶּלֶךְ אֲסוּרִים". לדבריו, היות והשם הוא מצרי, ממשיכה התורה ומפרטת את כוונת השם.

הרד"ק בספר השורשים שורש סהר מפרש ש"סוהר" הוא הירח, ונקרא בית האסירים כך כי צורת הבית עגולה.

הרמב"ן מפרש שמקור השם מלשון סיהרא, כלומר ירח. אך הוא מפרש שבית זה הוא "בית בנוי תחת הקרקע ולו פתח קטן מלמעלה, יכניסו בו האסורים, וממנו להם אורה". והיות ומדובר במקום חשוך, נקרא "בית הסוהר" לציין זאת.

רו"ה כותב: שיסרהי הוא כמו המילה 'אסורי', אלא "שכדרך לשון ארמי להחליף הוי"ו בה"א או להוסיף ה"א באמצע התיבה, כמו 'נהורא' מגזרת 'נרי' לעברי, 'רהטי' מגזרת 'רפי'".

ניבים וביטויים

וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת-רֵעֵתוֹ אֶל-אֲבִיהֶם (לז, ב)

להוציא דיבה רעה – להעליל עלילות שקר על אדם או קבוצת אנשים, לספר בגנותו של אדם.

אָנֹכִי אֲנִי-בָּא (לז, ל)

אנה אני בא – מה אעשה?! קריאת יאוש, ביטוי הנאמר בעת אובדן עצות, או אובדן דרך. – אי ידיעה מה לעשות.

הָלוֹא לְאֱלֹהִים פְּתָרָיִם (מ, זז)

לאלוקים הפתרונים – רק הי יודע איך לפתור הבעיה. בהשאלה: זו בעיה מסובכת שאין לדעת איך לפתור אותה.

וַהֲשִׁיבֶךָ עַל-כִּנּוֹךְ (מ, יג)

השיב על כנו – החזיר אותו למעמדו הקודם (השיב אותו לבסיסו).